

Pande, albatrosi, babuni i ostali čovekovi rođaci

Darvinizam deli sudbinu svih „izama“ koji su u vezi sa nekim imenom: oni su uvek obrađa doktrine osnivača, njegova institucionalizacija i kodifikacija. Povest recepcija Darvina verovatno bi mogla da isplete jednu krivudavu priču koja bi dala osnova za ono pitanje koje je zateklo hrišćanstvo ili marksizam: da li je Hrist, odnosno Marks, spadao u odgovarajući pokret ili bi se, da je mogao svedočiti u šta se pretvorio, prenerazio i odrekao svog nauka.

Ono što se krije pod šifrom „Darvin“ – opovrgavanjem objašnjenja porekla čoveka kao božje kreacije za račun samoniklog živog sveta – nesumnjivo je predstavljalo jedan rez u nauci. Ali ne samo u nauci. Prema Frojđovom lucidnom i znamenitom zapažanju, to je bila druga od tri rane koje je nauka zadala onom čovekovom narcizmu koji se dotad protezao i u naučne vizije sveta.

Prvo nas je Kopernik bacio u očajanje otkrićem da nismo središte univerzuma, da smo negde na periferiji ravnodušnog kretanja kamenja, tek jedna od stranputica svemira. Jedva smo se i uz žrtve privikli na takvo stanje stvari i zauzeli rezervni položaj – ako baš i nismo glavne badže u vaseljeni, na zemlji nam nema ravna; razne vrste postoje, ali mi što smo...: em posebni, em carevi, em vrhunac, zamalo ne rekosmo evolucije... – kad nas netom zaskoči Darwinova evolucionistička teorija koja je osporila i tu povlasticu. Jedna smo među drugim životinjskim vrstama koja je radila isto što i sve druge: zarad samoodržanja odgovarala na izazove prirode onim sredstvima koja joj stoje na raspolaganju i koja je nemilosrdnom selekcijom unapredila. Još jedna iluzija, još jedan udobni svet se srušio. Nedostatak lomače je nadoknadila golema povika i karikiranje „majmunskog“ učenja.

Treću ozleđu Frojd misli da on zadaje. I to, opet, tek što smo se nekako svikli i na evolucionizam. On udara na poslednju odstupnicu koja je preostala narcizmu: ako ni u svemiru ni na Zemlji nismo izuzetni, niko nam ne može oduzeti naše „intelektualne“ potencijale, naše „ja“, našu ličnost, naš subjektivitet, tu našu unikatnu i najvlastitiju vlastitost. Nismo ni sa sobom sami, ni u sebi merodavni, ni vlastiti gospodari. Od ove rane se još branimo, ovog puta prećutkivanjem i ironisanjem. To je već Frojd naslutio replicirajući jednoj pacijentkinji da preozbiljno shvata svoj život.

I kao što je Frojdovo učenje, koje je smišljeno da nas vida od našeg narcizma, pretvoreno u vidanje u njemu, nešto slično se desilo i sa Darwinovim naukom. Naime, on se na ožigledan način suprotstavio i još uvek se suprotstavlja kreacionističkoj teoriji o Božjem planu Stvaranja. A šta se u opštoj svesti suprotstavljalo bogu u nastupanju moderne? Čovek. Koja će onda teorija biti nasuprot teoriji da je bog tvorac? Humanizam.

I „humanisti“ su preuzeli Darvina, preoblikujući njegovu teoriju tako da su u protivstavu prema bogu veličali posebnost i (samo)tvoaraštvo čoveka. „Darvin“ je obezubljen i krivotvoren. Klelo se u njega protiv teologije, ali je izbačen ključni deo njegove teorije: da nemamo više prava na hijerarhijsku razliku od ostalog živog sveta. Tako su, kako primećuje Džon Grej, humanisti samo laicizovali onu teologiju koja je takođe čoveka smatrala posebnim, makar za poznanje boga, i neutralisali onu uznemirujuću Darvinovu sugestiju da nismo ništa više do jedan majušni deo ili manifestacija, Dokins bi rekao, „kontinuum života“.

To je već i empirijski pokazano. Savremene studije kognitivne etologije brižljivo nagrizaju narcizam čoveka u svim njegovim segmentima. Ako se mislilo da smo izuzetni po jeziku, ustanovljeno je da postoje ne tako malobrojne životinje koje razumeju simboličku reprezentaciju i sposobne su da upotrebe odgovarajući jezik. Ako smo verovali da smo samo mi kadri za dugotrajne porodične veze, javlja se pre svih majka orangutana koja ostaje sa svojim mladima osam ili deset godina, a i kad oni napuste zajednicu, nastavlja da održava kontakt s njima, ali i šimpanze, babuni, vukovi, slonovi i još neke društvenije životinje koje takođe neguju dugoveke proširene porodične zajednice.

Ako je smatrano da je ekskluzivno ljudska sposobnost da se socijalno orijentiše, onda su tu, između ostalih, divlji psi, kokoške i konji, za koje je sve primećeno da rešavaju različite probleme koji se neminovno javljaju u složenim društvenim grupama i manevrišu unutar svojih socijalnih okruženja. Ako je izražavanje emocija držano za distinktivnu karakteristiku čoveka, otkriven je čitav niz vrsta u kojima njeni pripadnici poklanjaju posebnu pažnju emocionalnom stanju pojedinačno razaznatih suvršnjaka, ili čak istinski pate zbog smrti svojih partnera i doslovno „umiru od tuge“. Ako je polno opštenje iz zadovoljstva uzimano za privilegiju ljudi, opet se pronadu i neke životinje čije živote ne karakteriše samo borba za preživljavanje, agresija i sukob, nego i nesputana radost, igra i mnogo reprodukcijom nerukovođenog seksa.

Rečju, ispitivanja ponašanja životinja pokazala su da se nijedna od aktivnosti koje su smatrane isključivo ljudskim, ne može bez kontroverzi pripisati samo ljudima, da ne postoji jedinstveno obeležje, odnosno specifične i oštro razgraničene sposobnosti naše vrste, već i naše ponašanje i naša kognicija dele duboke korene sa ponašanjem i kognicijom životinja. Ljudske sposobnosti, podučava nas savremena biologija, jednako su proizvodi evolucione selekcije kao što su to obeležja drugih životinja. Meri Midgley upozorava da su taman koliko i mi, i slonovi, albatrosi ili džinovske pande takođe „na mnogo načina jedinstveni“.

To bi, konačno, moglo zvučati sasvim darvinovski. Čini se da su kolebanja i humanistička prerašavanja njegove teorije time završena, da su i poslednji ostaci antropo-teološkog obrasca mišljenja, o kreacionizmu da ne govorimo, skinuti sa dnevnog reda (nauke, makar). Ali upravo tim završetkom, čini se da nastaju novi lomovi, koji sada čitavu teoriju stavljaju na kocku.

Tamara Aleksić: Predstava „Nana“ je surova, ali i poetična i bajkovita

Derida uverava da diskusija postaje zanimljiva tek kada, umesto da pitamo postoji li diskontinuirana granica između vrsta, između „nas“ i drugih vrsta, pokušamo da mislimo šta se zbiva sa tom nesumnjivo postojećom granicom onda kada ona više ne može da se prati.

I ne samo da mišljenje života i njegovih formi nama danas tek tu postaje zanimljivo nego, čini se, i produktivno. Darvinizam zauzima značajno, možda najznačajnije mesto u otvaranju prostora za takvu misao, ali mesto koje će se moći lokalizovati i arhivirati kao neprolazni herojski momenat u oslobađanju od onog багаža koji ju je zaprečavao.